

GDK: 61:611:93

ETIKA STROKOVNEGA DELA KOT DEJAVNIK KAKOVOSTI DELA V GOZDARSTVU

Boštjan KOŠIR*

Izvleček

V prispevku je orisan pomen nadzora kakovosti odločanja z vidika etičnosti odločitev, pri čemer izhaja, da je gozdarska poklicna etika eden izmed ključnih elementov kakovosti dela in odločanja v gozdarstvu. Nakazana je vsebina kodeksa gozdarske poklicne etike in način, kako takšen kodeks sprejeti in uveljaviti.

Ključne besede: poklicna etika, kodeks, kakovost, odločanje, nadzor

PROFESSIONAL ETHICS AS A FACTOR OF FOREST WORK QUALITY

Abstract

The paper outlines the importance of the control of the quality of decision making from the point of view of ethics of decisions, and uses professional forestry ethics as one of the key elements of the quality of work and decision making in forestry. It suggests the content of a code of professional forestry ethics and the way in which such a code could be adopted and recognised.

Key words: professional ethics, code, quality, decision making, control

ČRNO - BELO ALI TUDI SIVO?

V dolgi zgodovini evropskih civilizacij si ljudje že dolgo podrejajo naravno okolje in s pomočjo znanosti in tehnike izkoriščajo razpoložljive vire. Neposredna povezanost med naravo in človekom se je postopoma močno zmanjšala in to je vplivalo tudi na odnos človeka do naravnega okolja. Razliko med vrednotami zahodne civilizacije in prvobitnega, v naravno okolje zraslega človeka nam dobro prikaže pouk Seattla predsedniku ZDA, ko je l. 1854 hotel kupiti del indijanskega ozemlja (RUSAN 1993). Za današnji razvoj odnosov med človekom in naravo lahko rečemo, da se vsaj v nekaterih okoljih ponovno spreminja v smer razumevanja soodvisnosti in sožitja, pri čemer se spreminjajo tudi etične vrednote ravnanja z naravo. Spreminja se tudi organiziranost družbe in vrednote v samih organizacijah (URŠIČ 1991).

Motiviran človek si z zavestno odločitvijo postavi nek cilj, ki ga z neposrednim fizičnim oz. umskim delom poskuša uresničiti in na koncu preveri, ali je bil cilj dosežen. Ljudje se med seboj povezujejo v organizacije, ki so namenjene ustvarjanju ciljev - proizvodov, ki jih lahko razvrstimo med materialne (blago oz. izdelek) in nematerialne (storitev). Cilji, ki si jih postavljajo organizacije, imajo zelo različne vidike (ekonomski, terminski, kadrovski itd), vsi pa morajo biti zakoniti in tudi etično nesporni. V vsaki organizaciji je za doseganje ciljev potrebno sprejeti vrsto odločitev (odločitve, ki se nanašajo na poslanstvo, cilje in strategijo organizacije, odločitve na taktični in operativni ravni, poslovodne odločitve), ki jih glede na pravilnost - njihov vpliv na kakovost proizvodov - lahko ocenjujemo zelo različno.

Poleg kakovosti izdelkov oz. storitev je v novejšem času čedalje pomembnejša presoja o tem, kako je bil nek proizvod narejen oz., kako je bila opravljena neka storitev. V gozdarstvu so dokaz za to naraščajoče razprave pa tudi že dejanja v smeri certificiranja gozdnih lesnih proizvodov, razprave o spreminjanju konceptov gospodarjenja z gozdovi v smeri sonaravnosti ali pa študije o življenjskih ciklih proizvodov (LCA), ki se v razvitejših državah že pripravljajo, čeprav še na majavih in negotovih osnovah. Pri tem gre za globalen proces.



Slika 1: Polja odločitev glede na dovoljeno in nedovoljeno

Med vprašanja o načinih, torej o postopkih pri proizvodnji izdelkov oz. opravljanju uslug, štejejo tudi skladnost teh načinov z državnimi, mednarodnimi normami kot tudi - če problem razumemo širše - z zapisanimi in nezapisanimi pravili poslovnega oz. strokovnega obnašanja, s tradicijo in bontonom. Med rešitvami, ki so izrecno dovoljene in tistimi, ki so izrecno prepovedane, obstaja široko polje - siva cona, v kateri presojamo rešitve tudi po njihovi etičnosti (slika 1). Pogosto nam pri tem manjkajo merila in sodila - zapisana ali nezapisana, kot so tradicionalne navade in običaji. Zapisana pravila, ki ne nosijo obveznosti zakonov oz. predpisov, lahko najdemo v različnih kodeksih poklicne etike, ki utrjujejo stroko in ji dajejo avtonomijo in samozavest (STRITIH 1996, KOŠIR/ANKO 1996).

Glede na to, da je Zveza gozdarskih društev v letošnjem letu že sprožila razpravo na to temo, bomo poskušali v prispevku odgovoriti na vprašanja: kakšna je povezava med kakovostjo izdelkov ter uslug in poklicno gozdarsko etiko ter predstaviti poglede na vlogo poklicne etike v naših razmerah. V tem sestavku bomo kot pravilne odločitve šteli tiste, ki so etično pravilne in ne bomo razpravljali o tehnološki primernosti, ekonomski uspešnosti ali celo o zakonitosti (!) odločitev.

ALI JE ETIČNOST ODLOČITEV ELEMENT KAKOVOSTI?

Proizvodi nastajajo v delovnih procesih in so glede na začetni vložek (material, energija, informacije, znanje) lahko zelo različne končne kakovosti. Kakovost proizvoda razumemo kot relativno lastnost, ki povzema vse fizične in emocionalne značilnosti izdelka ali storitve oz. uporabe (življenjska doba, stranski učinki itd.) in jih primerja z zahtevami oz. pričakovanji ter hkrati uporabniku zagotavlja, da je bil izdelan oz. *opravljen po etično nespornem postopku*.

Ob obilju ponudbe različnih izdelkov in storitev na trgu ter s povečanim tržnim tekmovanjem je postala kakovost temeljna značilnost, ki jo pri nabavi izdelka ali uživanju storitve tehtamo poleg cene. Kakovost proizvodnje je predvsem vodstveni problem in s tem tudi problem kakovosti dela pri izdelavi proizvodov in zagotavljanju storitev. Kakovost se zato čedalje pogosteje pojavlja kot cilj pri spreminjanju obstoječih delovnih sistemov, pri čemer je vse bolj čutiti težnjo po zagotavljanju celovite kakovosti, ki med drugim upošteva tudi vpliv proizvodnje in rabe izdelkov ali storitev na ljudi in okolje. Vse bolj postaja važno (potem, ko je osnovna funkcija izdelka ali storitve zagotovljena), kako je bil proizvod narejen in kakšen je bil njegov vpliv na najširše okolje. Število proizvodov, ki jih tako presojava, postaja z zrelostjo družbe vedno večje (biohrana, les s certifikatom, reciklirani papir). Nekatero proizvode presojava čedalje bolj emocionalno (npr. plašč iz krzna redkih divjih živali ali živali, ki so gojene na etično sporne načine, kitovo meso ipd.), včasih podlegamo tudi propagandi spretnih marketerjev, ki so začutili priložnost za boljše trženje, vendar se strinjamo, da nam je čedalje manj vseeno, kaj posamezen proizvod dejansko pomeni.

Če poenostavimo, lahko v gozdarstvu govorimo o izvajalskem delu stroke, za katero so značilni materialni proizvodi ter javno gozdarsko službo, katere dejavnost je predvsem zagotavljanje različnih nematerialnih uslug lastnikom gozdov in javnosti. Pri izdelavi materialnih proizvodov je udeležba uporabnika v delovnih procesih manjša kot pri večini storitev. Odnosi med uporabnikom in izvajalcem storitev so zato pri zagotavljanju uslug izjemnega pomena, pri čemer se v gozdarstvu tem odnosom pridruži še tretji - odnos človeka do narave. Pri tem ni pomembno, kateri socialni strukturi posameznik pripada, ker gre za mnogo pomembnejši, lahko rečemo globalni odnos. Značilnost tega razmeja je med drugim tudi v tem, da pravilnost oz. nepravilnost nekega ravnanja pogosto spoznamo šele v daljšem časovnem razdobju. Gozd, ki ga z napačnim ravnanjem

prizadenemo, ne more vrniti udarca in je v tem odnosu praviloma žrtev, kar nalaga gozdarjem veliko odgovornost za etičnost odločitev.

Za neproizvodne organizacije (ustanove) je torej kakovost njihovih storitev prav tako pomembna in etičnost postopkov postaja prav tako čedalje važnejša. Nestrokovnost, površno izpolnjevanje zaupanih nalog, dvojna merila, korupcija itd. se prej ali slej maščuje s krčenjem finančnih virov, kadrovskimi menjavami in reorganizacijami. Vse to prinaša v organizacijo motnje in ji krči manevrski prostor pri rasti in razvoju. Strokovnjaki, ki so zaposleni v takšni ustanovi, lahko zato v marsičem pripomorejo k zagotavljanju boljše kakovosti, saj so po svoji funkciji lahko umeščeni oz. s svojim delom udeleženi na različnih ravneh organizacije. Takšne ustanove pa bi morale z ustreznimi organizacijskimi potezami (notranji nadzor, odprtost, samokritičnost itd..) doseči, da bi bila možnost nestrokovnih in neetičnih odločitev in postopkov čim manjša.

OCENJEVANJE KAKOVOSTI JE MOGOČE LE, ČE POZNAMO PRIMERJALNO OSNOVO

Povsem običajno se nam zdi, da izgotovljene proizvode, če so to izdelki, primerjamo s standardi in tako ugotavljamo njihovo kakovost. Tudi v gozdni proizvodnji je tako, čeprav vlada danes na tem področju precejšnja zmeda (REBULA 1996). Enako lahko trdimo tudi za opravljanje različnih uslug. Če pri tem naletimo danes na ovire in težave, je to predvsem zato, ker nam manjkajo dogovorjena merila in sodila in ne zato, ker ne bi znali opraviti primerjave. Brez primerjalne osnove pa ni mogoče ustvariti sistema nadzora kakovosti izdelkov in storitev ter ugotavljati etičnosti postopkov. Enak je problem ugotavljanja ustreznosti tako občutljivih postopkov, kot je npr. sporazumevanje z lastniki gozdov ali kakovost poslovnih odnosov med izvajalskimi podjetji in kupci, izvajalci gozdnih del in lastniki gozdov itd. Enako lahko trdimo za občutljive odnose med strokovnjaki iste vede, ki odločajo o občutljivem problemu in - kar je po Kirnu (1992, 1996) posebej pomembno za gozdarsko stroko: odnos med človekom in - v človeku znanem jeziku neodzivno - naravo. Sem bi lahko šteli tudi postopke pri znanstveno raziskovalnem delu oz. proučevanju narave. Težava je v tem, da ne poznamo standardov v širšem pomenu besede, torej tiste primerjalne osnove, ki bi omogočila presojo ustreznosti postopkov, ki so sicer zakoniti in dovoljeni, vendar podvrženi presoji o svoji kakovosti in so zato med seboj različni.

Pri proizvodnji izdelkov in storitev se praviloma dogaja, da se merila in sodila (standardi) s časom spreminjajo. Vsekakor velja to za industrijsko okolje, za gozdarstvo pa le deloma. Nekateri gozdni lesni sortimenti so danes v vsem primerljivi s tistimi izpred pol stoletja, kar pa ni mogoče trditi o nekaterih uslugah in na sploh o odnosu do gozda in načinih pridobivanja lesa in ravnanja z gozdom. Nekateri standardi v gozdarstvu imajo torej trajnejšo osnovo (npr. tisti za gozdne lesne proizvode), drugi pa so bolj podvrženi spremembam. Pri tem nam prav težnje po certificiranju gozdnih lesnih proizvodov kažejo, da bodo tudi slednji doživeli kakovostno spremembo, pri kateri bo pomembna tudi etičnost postopkov pridobivanja lesa.

Glede kakovosti poslovnih odnosov ter gozdarske poklicne etike bi lahko trdili, da so veljavne norme po eni strani trajnejšega značaja, po drugi strani pa vemo, da je njihovo spreminjanje nujno in mora slediti splošnemu dozorevanju družbe in njenega odnosa do narave oz. do gozda (ANKO 1996). Pri tem je zelo pomembno, da ima stroka lastno tradicijo in da torej ve, kaj je prav in kaj ne, da ima predstavo o mejah dovoljenega ne glede na spremenljivo zakonodajo. Glede na to, da stroka vpliva tudi na nastanek nove zakonodaje, je še posebej pomembno, da v času krepitve in prečiščuje svoj odnos do vsega, s čimer razpolaga in prihaja v stik. Pogosto se zdi, da vrednote, ki pomenijo takšno primerjalno osnovo za presojo kakovosti odnosov in etičnosti postopkov, niso pomembne, ker dopuščajo mnogo različnih tolmačenj in si jih lahko vsakdo prikroji po svoji meri. Prav zato pa je važno, da so takšne vrednote zapisane in se uveljavljajo prek samokritičnosti posameznika ter soočanja mnenj strokovnjakov z nekega področja. Kljub temu, da se splošne in poklicne etične vrednote nesporno morajo uporabljati v vsakdanji praksi, pa je lahko pogosto vprašljivo, kako priti do njih, kje so zapisane in za koga veljajo. V različnih deželah gledajo na to vprašanje različno, pač v skladu s svojimi potrebami in tradicijo.

V neki bližnji deželi so na vprašanje, ali imajo kodeks gozdarske poklicne etike, odgovorili, da ne, saj imajo dovolj natančen zakon. Dovolj jim je, da imajo zakon in predpise, ki jih strogo spoštujejo in dodatno še dolgo tradicijo, s katero so določena še druga, nenapisana pravila medsebojnega obnašanja in odnosa do narave. V neki drugi deželi (kjer imajo prav tako zakone in predpise), pa imajo celo več kodeksov etike, ki zadevajo odnos do gozda in gospodarjenja z gozdnato krajino. Ti kodeksi so vezani na organizacijo, kar pomeni, da pozna

strokovna etika v tej deželi različne poudarke - pač glede na to, komu služi (SAF's Code of Ethics, LLOYD 1995).

Res je, da zakoni in predpisi urejajo vsakdanje življenje, vendar vsi vemo, da ga nikoli ne morejo urediti do skrajnih podrobnosti. Veliko je torej prepuščeno ljudem in njihovim odločitvam v danih, enkratnih in pogosto neponovljivih razmerah. Pri tem je pomemben odnos do zakonov in predpisov, še posebej ker nas izkušnja uči, da so tudi ti lahko sporni.

Prva skrajnost je, če rečemo, da *je v vsakdanjem življenju dovoljeno vse, kar je dovoljeno z zakoni in predpisi*. Torej je vse, kar ni nezakonito hkrati tudi etično. Če bi takšna trditev držala, potem je očitno, da se s spremembo zakonodaje, spreminja tudi strokovna etika. Prav nobene potrebe ni, da bi bila nekakšna dodatna načela zapisana v posebnem kodeksu. Druga skrajnost je, če razumemo zakone in predpise predvsem kot omejitve pri našem ravnanju in *je torej dovoljeno vse, kar z zakonodajo ni prepovedano*. V tem primeru je težko trditi, da je vse, kar izrecno ni prepovedano, hkrati tudi etično. Očitno je, da je pri takšnem pojmovanju območje t.im. sive cone dovoljenega ravnanja mnogo širše.

Primerjava obeh skrajnosti namiguje, da ni naključje, zakaj se prav v deželah z izrazito liberalnim gospodarstvom pojavlja vrsta poklicnih kodeksov, ki omejujejo ravnanja strokovnjakov na višji ravni kot zakonodaja. Če je dan s tem odgovor, zakaj gozdarstvo v zadnjem obdobju tako intenzivno teži k lastnemu kodeksu poklicne etike, pa le ni povsem razumljivo, zakaj so nekatere stroke pred spremembo družbenega sistema imele in tudi uporabljale kodekse poklicne etike, gozdarstvo pa je o takšni potrebi le razmišljalo (DOLINŠEK 1987, ANKO 1990). Morda je odgovor v dejstvu, da je v primerjavi z današnjim časom za gozdarstvo takrat veljalo, da so bili odnosi znotraj njega in navzven precej preprostejši, stroka pa je zaradi drugačnih razmer objektivno bolj vplivala na strokovnost dela v gozdu, na notranji in zunanji nadzor itd..

Druge stroke so že pred mnogimi leti prišle do lastnih kodeksov poklicne etike. Pri večini kodeksov (npr. kodeksi veterinarjev, univerzitetnih profesorjev, novinarjev, tožilcev itd) so bila pobudnik za sprejetje različna strokovna združenja ali zbornice (npr. kodeks odvetniške etike, kodeks medicinske deontologije), čeprav obstajajo tudi pomembne izjeme (npr. kodeks policijske etike). Razlogi za te pobude so bili vsekakor različni glede na značaj stroke, vedno pa so izhajali iz

podmene, da je potrebno po splošno etičnih načelih ter načelih strokovne etike urediti tudi tisti del prakse, ki je sicer potekal skladno z zakoni in predpisi.

Gozdarstvo, ki je skupaj z lesarstvom v tem času imelo glede na število članov eno največjih strokovnih združenj (Zveza inženirjev in tehnikov gozdarstva in lesarstva Slovenije) ni uspelo sestaviti kodeksa gozdarske poklicne etike, kar pa ne pomeni, da ravnanje doslej ni bilo podvrženo strokovni presoji. Število subjektov, ki so odločali o ravnanju z gozdom, je bilo formalno in praktično nekdanj manjše, kajti vpliv posameznika - lastnika gozda - na dogajanje v gozdu je danes večji (ZOG 1993).

Če špekulativno ocenimo, da letno odloča o dogajanjih v svojem gozdu le 10.000 lastnikov gozdov z zelo različnimi interesi in znanjem ter če domnevamo, da je z vsakim od mnogih gozdnovegetacijskih tipov mogoče gospodariti po več različnih scenarijih, pridemo do skoraj neskončne množice možnih odločitev, od katerih zagotovo mnoge niso etično nesporne, čeprav so morda zakonite. Vsa ta množica možnih odločitev je delovno polje javne gozdarske službe, del te množice pa tudi gozdarskih izvajalskih podjetij. Ali je mogoče takšno delo obvladati? Odgovor je negativen, če naj delo opravijo le gozdarski strokovnjaki brez lastnikov gozdov. Slednji morajo prvi znati ločiti etične odločitve od neetičnih, seveda ob pomoči stroke. Žal ugotavljamo, da so lastniki gozdov vse premalo obveščeni celo o gozdarskem zakonu in o predpisih, kaj šele o sami naravi gozda in o etičnem ravnanju z njo.

Nekateri rezultati ankete med lastniki gozdov pa potrjujejo, da takšno računanje le ni brezupno, čeprav čaka gozdarje še veliko dela pri osveščanju lastnikov gozdov. Z dovoljenjem vodje projekta (WINKLER/MEDVED 1996) objavljamo odgovore na vprašanje: »Ali menite, da ima vaš gozd katere od javnih pomenov in če je odgovor pozitiven, ali ima vaš gozd estetsko funkcijo?«. Iz odgovorov na vprašanje se da sklepati o tem, ali je lastnik gozda osveščen o pomenu gozda za nematerialne dobrine torej tudi o tem, ali se je pripravljen na račun nematerialnih vrednot odreči kakšni od neposrednih koristi, ki mu jih nudi gozd.

Preglednica 1: Relativni deleži pozitivnih odgovorov na vprašanje, ali ima lastnikov gozd estetsko funkcijo (N = 926).

Velikost posesti oz. socio-ekonomski tip	Do 0,9 ha	1,0 do 4,9 ha	5 do 14,9 ha	15 do 29,9 ha	Nad 30 ha
Čista kmetija	0.00	0.06	0.09	0.41	0.52
Mešana kmetija	0.11	0.10	0.22	0.35	0.52
Dopolnilna kmetija	0.05	0.16	0.24	0.38	0.56
Ostarela kmet. pos.	0.00	0.13	0.21	0.30	0.58
Nekmetijska pos.	0.10	0.13	0.33	0.50	0.67
Povprečno	0.08	0.13	0.21	0.38	0.53

Odgovori kažejo, da po opisanem merilu merjena osveščenost lastnikov gozdov narašča z velikostjo posesti oz. s pomenom gozda za lastnika. Pri tem pa je potrebno upoštevati dejansko strukturo gozdne posesti v Sloveniji, po kateri (Winkler 1996) ima kar 55% vseh lastnikov gozdov posest do 1ha gozda (10% gozdne površine). Logična razmerja so tudi med odgovori po socio-ekonomskih tipih posesti. Ponovno je potrjeno, da so lastniki s čistih kmetij najbolj osveščeni o estetskem pomenu svojega gozda, torej ne vidijo v njem le banke, kot to radi zapišemo. Pričakujemo lahko, da so tudi odločite glede gospodarjenja z gozdom pri teh lastnikih bolj v skladu z etičnimi načeli.

MERILA ETIČNOSTI POSTOPKOV SO LAHKO RAZLIČNA

Uspešnost in neuspešnost posameznika in gospodarske družbe se danes vse preveč enači s finančno oz. ekonomsko uspešnostjo. Vsekakor je ekonomska uspešnost pogoj, brez katerega ne gre, ne more pa biti izključno vodilo niti v industriji in drugih dejavnostih, kaj šele v gozdarstvu. Praksa kaže, da se vse prepogosto tudi strokovnjaki ravnajo po načelih *koristnosti* in ne toliko po načelu *neškodljivosti* za svoje širše okolje (TAVČAR 1994, 1995).

Etično načelo *egoistične* etike, da je dobro vse, kar je dobro zame oz. *mojo organizacijo*, lahko velja za ravnanje nekaterih lastnikov gozdov, pa tudi za menežerja kakšnega izvajalskega podjetja. Podoben, le nekaj širši je koncept *utilitaristične* etike češ, da je etično tisto, kar prinaša *največje koristi* čim večjemu številu prizadetih. Obe načeli izključujeta ves živi svet razen človeka, torej vse, kar se ne more pritožiti ali vrniti udarcev. Naprednejši so koncepti, ki štejejo za etično vse, kar neposredno *ne škoduje drugim*. Sem štejejo etiko *človekovih pravic* in etiko *pravičnosti*, ki je - upoštevajoč načela enakosti, enakopravnosti,

poštenja in nepristranosti - najbolj razvita, čeprav še vedno predvsem po meri človeka zgrajena etika.

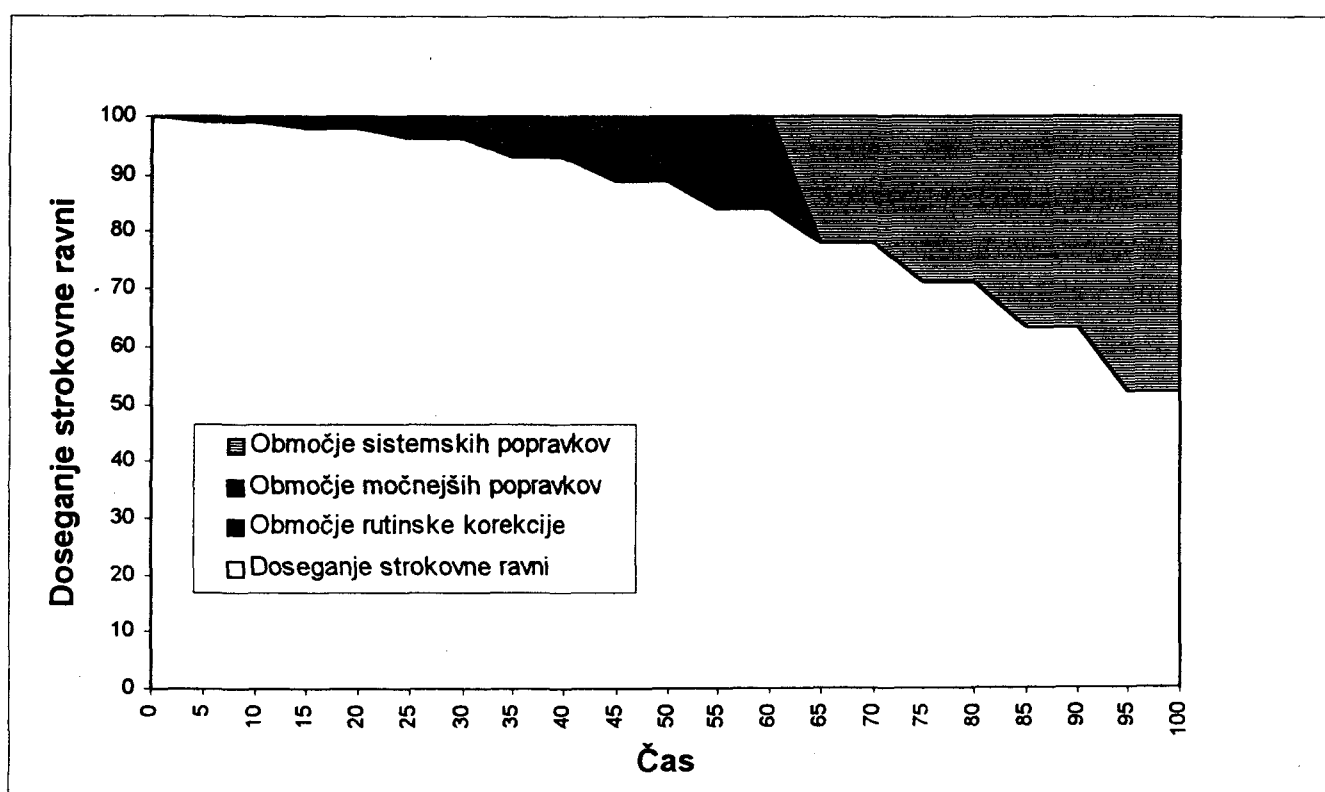
Kirn (1992) pa ugotavlja, da so vsi dosedanji koncepti etičnega obnašanja v bistvu vidiki *antropocentrične* etike, ki za razliko od *ekocentrične* etike postavlja v ospredje človeka in ne narave. V opisovanju razvoja slednje navaja avtonomno (intrinzično) in heteronomno etiko, med katerima so pomembne razlike. Prva zagovarja obstoj t.im. lastne (avtonomne) vrednosti vseh živih bitij in reči v naravnem okolju, medtem ko druga želi opozoriti, da je spoštovanje okolja in živih bitij etično toliko, kolikor to koristi človeku. V resnici imajo prav gozdarji posluš za oboje, vendar lahko rečemo, da prevladuje heteronomna etika oz. njeni elementi, seveda tam, kjer se sploh lahko pogovarjamo o ekocentrični etiki. Takšna so tudi načela trajnostnega gospodarjenja z gozdovi na zemlji, ki so jih sprejeli na konferenci v Riu de Janeiru l. 1992 (HEISSEN BUTTEL s sodel. 1993).

Gozdarska strokovna etika mora obravnavati tiste posebnosti stroke, ki jih v drugih kodeksih etike ne najdemo. To je predvsem *odnos do gozda in naravnega okolja* nasploh. V tem odnosu sodi etično obnašanje v izrazito kvalitativno področje za razliko od kvantitativnih značilnosti odnosa človeka in narave, ki so lažje opredeljive in merljive (količina in čas proizvodnje itd, merljive motnje v okolju itd.). Gozdarska poklicna etika se bo razlikovala od drugih poklicnih etik le, če ji bo uspelo v svoja načela vključiti tudi naravne vrednote in opredeliti ravnanje stroke za njihovo ohranitev.

IZVAJANJE NAČEL JE POTREBNO PREVERJATI

Stvar zakonodaje je, da prepreči velike in katastrofalne napake, do katerih bi lahko prišlo zaradi neznanja ali špekulativnih razlogov in stvar kodeksa poklicne etike je, da v mejah dovoljenega - v sivi coni odločitev - izbere etično in strokovno najboljše rešitve. Predmet stroke in dobrega ravnanja z gozdom po etičnih načelih pa je odpravljati manjše in operativno nepomembne napake, ki pa jih je lahko več in ki lahko postopoma - če jih toleriramo - vodijo v sfere slabega ravnanja z gozdom in naravo nasploh (slika 2). Seveda je ukrepanje, kot ga kaže slika mogoče le v primeru, da imamo vzpostavljena merila in sistem opazovanja oz. beleženja (nadzor) dosežene strokovne ravni naših odločitev. Takšen sistem je najpomembnejši pri tistih delih, ki so najbolj masovna, četudi rutinska.

Primer za to je kar lepo število del javne gozdarske službe, npr. odkazilo drevja (več milijonov odločitev na leto), izdajanje različnih odločb (več desetisoč letno), stiki z lastniki gozdov (več tisoč letno) ipd. Težko je verjeti, da so prav vse odločitve v tej množici strokovno in etično pravilne, pa vendar še nimamo sistema, ki bi načrtno spremljal kakovost takšnih strokovnih del. Znamenja, da vendar ni vedno vse v redu, prihajajo do gozdarjev posredno prek nakopičenih problemov v obliki konfliktov. Takrat se prizadeti radi panično in užaljeno branijo in dajejo bolj vtis samoljubne, užaljene stroke kot pa urejene, odprte in uporabne vede, dovzetne za kritike, ki jih zna izkoristiti kot pobudo za napredek stroke.



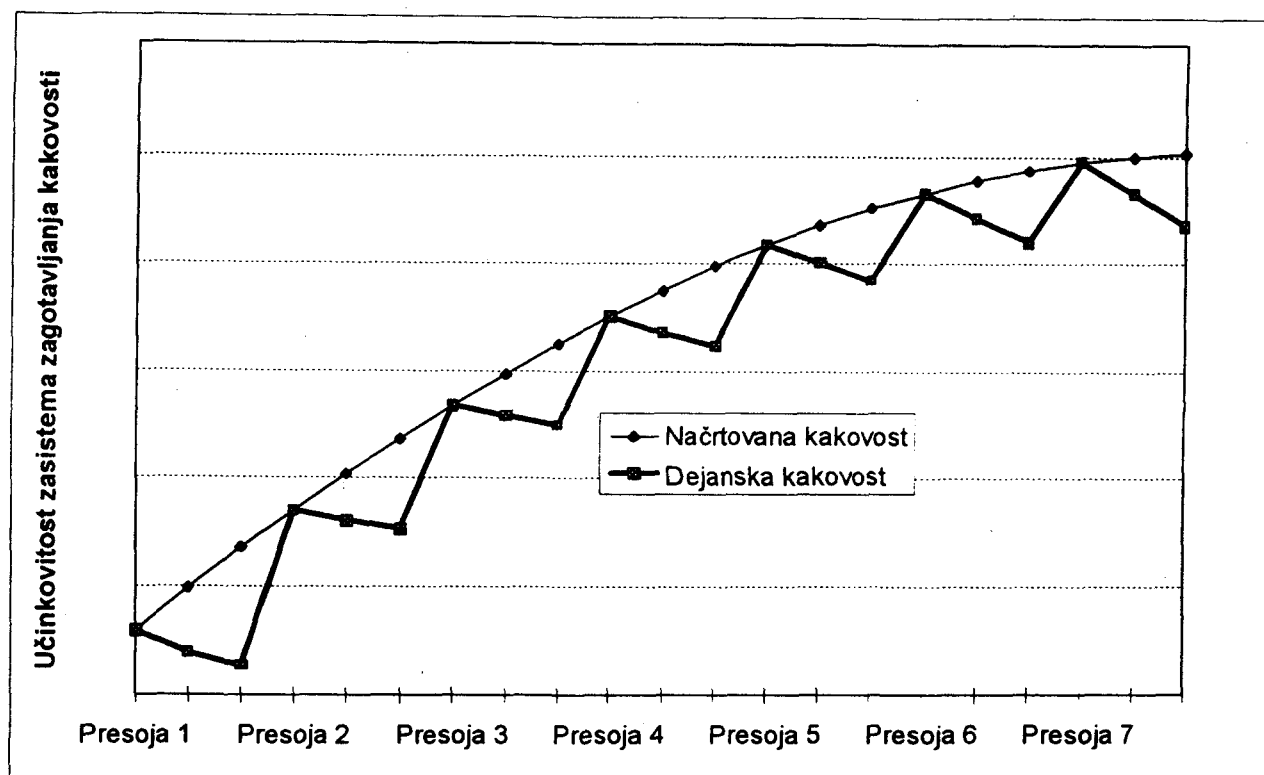
Slika 2: Padanje strokovne ravni odločitev s časom in potrebni popravki

Popravljanje napak pri delu je najučinkovitejše in najcenejše, če delamo to sprti. Pogoji za to je delujoč sistem spremljanja rezultatov dela, v tem primeru etičnosti strokovnih odločitev. Pretirana toleranca in oportunitizem prej ali slej pripeljeta do tega, da se neželjeni pojavi namnožijo in že smo v območju, ko je potrebno opraviti močnejše popravke, seveda z bistveno večjimi napori, tveganjem in stroški. Najtežje je, če so tolerance tako velike, da je ogroženo delovanje

osnovnega sistema, ki ga nadzorujemo. V tem primeru moramo opraviti korenite sistemske spremembe, ki so vedno izredno boleče in drage ter imajo v skrajnosti lahko tudi zelo usodne posledice - npr. ukinitvev določenega osnovnega sistema, za katerega je mogoče dokazati, da ni korektno deloval. Če gre pri tem za obsežne sisteme - masovna opravila, je s tem tudi ogrožena eksistenca številnih zaposlenih.

Odgovor na vprašanje: kaj storiti, da ne pride do prevelikih toleranc pri dejanskem izvajanju nekih opravil, ni preprost, saj je potrebno ustvariti neodvisen in objektivni sistem presoje rezultatov dela. Pri izvajalskih organizacijah je prvi korak v to smer operativni nadzor z nekaj novimi elementi ter analiza delovanja organizacije z vidika konfliktov, ki jih ima znotraj in v okolju organizacije (z zaposlenimi, s kupci proizvodov, z inšpekcijo, z javno gozdarsko službo, raziskovalnimi in drugimi organizacijami itd). Pri javni gozdarski službi pa bi morali znati razporediti funkcijo nadzora nad kakovostjo odločitev (etičnost je lahko le eno od meril) znotraj same hierarhije tako, da bi zagotavljala objektivnost in iskrenost. Odkrite in popravljene napake bi pomenile močno orožje pri vplivu na javnost ter bi tudi okrepile zaupanje v delovanje javne gozdarske službe. V obeh primerih bi zapisana pravila gozdarske poklicne etike pomenila veliko pomoč pri odkrivanju napak in njihovem vrednotenju.

Poleg stalno delujočega sistema notranjega spremljanja kakovosti rezultatov organizacije so pomembne tudi t.im. presoje (auditi) kakovosti, ki jih sproža organizacija ali njeno okolje v določenih časovnih intervalih. Kakovost, ki je sestavljena iz mnogih komponent, se lahko presoja celovito ali pa po posameznem elementu (FEIGEBaum 1961, MAROLT 1994). Etičnost postopkov pri doseganju ciljev je vsekakor pomemben element takšnih auditov. Cilj teh presoj je primerjava načrtovane in dejanske kakovosti. Presoja zagotavljanja kakovosti oz. audit je lahko na različnih ravneh, pri čemer je s stališča organizacije dela najpomembnejša notranja presoja kakovosti (sproži jo vodstvo organizacije). Presoja pa lahko poteka tudi na pobudo iz okolja (ministrstvo, kupci, naročniki uslug, javnost, pridobitev certifikatov itd.). Glede na izbrana etična načela je potrebno izdelati čim bolj podrobna sodila o tem, kaj je etično in kaj ne, kar edino omogoča presojo kakovosti odločitev, ki jo pri auditu lahko ocenjujemo le po posledicah (MAROLT 1994, TAVČAR 1994).



Slika 3: Vpliv občasnih presoj na doseganje strokovne ravni odločitev.

Redne presoje delovanja notranjega nadzora zagotavljajo, da se kakovost izboljšuje skladno s cilji organizacije in stroke, čeprav je povsem normalna težnja, da se med rednimi presojami kakovost lahko tudi poslabšuje. Kadar so za to razlogi, lahko opravimo tudi posebno presojno zunaj pričakovanih rednih terminov (pritožbe, konflikti), ali pa opravimo dodatno presojno takrat, kadar smo opravili večje reorganizacije in želimo preveriti, ali nadzor zagotavljanja kakovosti postopkov še deluje.

KAJ NAJ UREJA KODEKS GOZDARSKE POKLICNE ETIKE?

Vse se torej začne pri merilih in sodilih za presojno strokovnosti in etičnosti. Preden skušamo opredeliti možne značilnosti gozdarske poklicne etike, moramo odločiti, ali sprejemamo hkrati tudi etična načela, ki jih določajo kodeksi, ki bi lahko veljati tudi za gozdarske inženirje. Če naj bi bil kodeks inženirjev (SENČAR/GLAVIČ 1991 ali kodeks FEANI) veljaven tudi za gozdarske inženirje, bi mu morali dodati le nekaj načel, ki so specifična za gozdarstvo in ki so že vključena v naše ravnanje z gozdom (Anko 1990, Košir J. 1996, Pišlar 1996,

Groznik 1996). Morda bi morali nekoliko popraviti hierarhijo vrednot v njem in spremeniti določila členov tako, da bi bila prilagojena gozdarstvu. Vsekakor pa bi se morali natančno pozanimati, kateri kodeksi poklicne etike zadevajo našo stroko in pri sestavljanju kodeksa gozdarske poklicne etike poudariti predvsem tisto, kar je posebnost naše stroke. Kodeksi poklicne etike lahko obsegajo naslednje dele: preambulo, ki v kratkih besedah izraža splošno orientacijo oz. nazor, določila o zavezanosti strokovnjakov pri opravljanju poklica za doseganje naštetih ciljev ter določila za koga takšen kodeks velja, odnos do stroke oz. delodajalca, odnos do uporabnikov in javnosti, odnos med samimi strokovnjaki in reševanje konfliktov, odgovornost strokovnjaka in postopke pri kršitvah kodeksa ter zaščito strokovnjaka v primeru, da pride v težave zaradi spoštovanja določil kodeksa.

V preambuli bi lahko napisali nekaj o slovenski doktrini gospodarjenja z gozdovi, torej bi omenili ekosistemsko gospodarjenje z gozdom (večnamensko in sonaravno gospodarjenje z gozdovi, načelo vrstne raznolikosti ipd.) ter zavezanost stroke, da s spoštovanjem teh načel služi blagostanju naroda. Preambula seveda ni obvezna, vendar je lahko koristna, če pojasnjuje nekatera določila v členih kodeksa, ki sledijo.

Cilji, ki jih postavlja pred stroko družba, morajo biti navedeni kratko in jasno in morajo biti vsakomur razumljivi. To še posebej zavezuje sestavljalce kodeksa, če naj ta služi tudi osveščanju lastnikov gozdov, ki o gozdarstvu ne vedo dovolj. Poslanstvo stroke mora biti torej jasno določeno in na tej točki se lahko sproži vprašanje, ali je mogoče sestaviti en sam kodeks za funkcionalno in organizacijsko razdeljeno stroko. Vedeti moramo, da del stroke (vseeno kateri del imamo v mislih) z določenimi deli nima opravka in ne more nositi odgovornosti za posledice, ki so nastale zaradi neetičnih odločitev in postopkov v drugem delu stroke. Prav tako mora obstajati obveza, da je strokovnjak dolžan skrbeti za samoizobraževanje ter sodelovati pri reševanju pomembnih strokovnih vprašanj, pri čemer se mora odločati na osnovi objektivnih informacij in ne čustev. Upoštevati mora tudi spoznanja drugih strok (ne more dajati mnenja s področja za katerega ni usposobljen) in se po potrebi povezovati z ustreznimi strokovnjaki z drugih področij.

Kodeks poklicne etike je rezultat zahtev, ki jih postavlja neka višja oblika zavesti in zrelosti ljudi, ki so zaposleni v različnih organizacijah. Splošna načela (preambula in poslanstvo) je lahko enaka za vse, ki imajo opravka z gozdom, pa

vendar nastajajo med strokovnjakom in tistim, ki ga zaposluje posebni odnosi, ki lahko vodijo v konfliktnost. Kakšen je odnos do delodajalca v smislu lojalnosti, varovanja poslovne tajnosti itd., je že eno takšnih vprašanj. Če so npr. cilji delodajalca ali naročnika usluge takšni, da terjajo neetične odločitve, mora strokovnjak na to opozoriti. Sem sodi tudi vprašanje večkratnega zaračunavanja podatkov, ki so bili pridobljeni v redni službi, izkoriščanje službenih podatkov za zasebno zaslužkarstvo itd.

Podobna vprašanja morajo biti rešena z določili o odnosih med strokovnjakom in uporabnikom njegovih storitev ter javnostjo. Če naj bo storitev kakovostna, mora biti pravilna in pravočasna, zanjo pa mora strokovnjak tudi prevzeti polno odgovornost, če ni sporazumno določeno drugače. Uporabnik mora biti nenazadnje tudi varen pred pretiranim zaračunavanjem uslug ter mora verjeti v nepristranskost strokovnjakovega mnenja. Zagrizeno in pristransko zagovarjanje interesov uporabnika, ki mu npr. svetujemo - ne glede na materialne posledice za gozd in žep nasprotne stranke - prav nič ne prispeva k ugledu stroke. Podobno velja tudi za nezmerno izkoriščanje nevednosti nasprotne stranke itd. Glede odnosa strokovnjaka z javnostjo in strokovnjaki drugih strok bi morali zapisati obvezo po poštem in odprtem dialogu z vsemi, ki jih zanima reševanje problemov v gozdarstvu.

Gozdarski strokovnjaki so zaposleni v različnih organizacijah in hierarhičnih ravneh. Njihovo znanje, praksa, obveščenost in vpliv na pomembne odločitve je različen, zato je - ne glede na njihov trenutni status - potrebno omeniti tudi njihove medsebojne odnose. Tako npr. ni vse, kar sklene predstojnik tudi etično, kot tudi ni nujno, da je etično vse tisto, kar je skladno s trenutno politiko.

V gozdarstvu, kjer je delež spremenljivih naravnih dejavnikov velik - k temu moramo prišteti še pestrost socialne sestave lastnikov gozdov in iz nje izvirajoče pestrosti interesov, ekonomske omejitve in pričakovanja ter tehnično-tehnološko razpoložljivost ter znanje - je v danih razmerah mogoče sprejeti različne odločitve, med katerimi pa morajo biti vse etične in zanje mora strokovnjak prevzeti odgovornost, torej mora tudi pri intuitivnem odločanju vedeti, kaj je na koncu pretehtalo. Vsaka odločitev mora torej sloneti na argumentih, ki izvirajo iz razpoložljivih informacij. Če strokovnjak nima razpoložljivih informacij, odločitve ne sme sprejeti, ali pa mora opredeliti tveganje in s tem seznaniti uporabnika oz. delodajalca. Če opusti takšno ravnanje zaradi malomarnosti, ali pa gre za zavestno kršenje kodeksa zaradi drugih interesov, je odgovoren tistemu, ki je

kodeks sprejel. Pri tem ne tvega prav veliko, če imamo v mislih klasično kaznovanje. Postopek in morebitna obsodba njegovega ravnanja mu lahko prinese predvsem moralno škodo, ki pa bo v prihodnosti lahko imela tudi materialne posledice - počasnejše ali onemogočeno napredovanje v službi, nezaupanje klientov ali celo izguba licence za opravljanje določenih del. Vsekakor morajo biti postopki za takšne primere določeni (vsaj grobo) v kodeksu, podrobnosti pa lahko prepustimo častnemu razsodišču ali komu drugemu, ki bo postopke vodil.

Na koncu je seveda potrebno strokovnjake zaščititi tudi pred posledicami, ki bi nastale zato, ker so spoštovali načela kodeksa poklicne etike. Pri tem nihče ne more sprejeti odgovornosti za morebitno materialno izgubo, temveč gre tudi v teh primerih predvsem za moralno podporo. Tudi v tem delu kodeksa je potrebno določiti, kdo in kako sprejema takšne odločitve.

Čeprav je videti, da bi bil tako sestavljen kodeks zelo obsežen, to ni nujno, saj je mogoče v kodeks napisati predvsem načela, v obvezno razlago pa še vrste primerov, ki nato služijo orientaciji vseh, ki kodeks uporabljajo. Konkretni primeri, ki bi prikazovali pravilne in napačne odločitve v danih primerih, bi bili zelo uporabni pri razlagi uporabe kodeksa in pri osveščanju lastnikov gozdov.

KDO NAJ SPREJEMA KODEKS IN ALI POTREBUJEMO VEČ KODEKSOV POKLICNE GOZDARSKE ETIKE?

Čeprav je slovenski prostor dobro strukturiran, če mislimo na organiziranost stroke, je razmeroma majhen, gozdarski strokovnjaki so maloštevilni, kar še posebej velja za tiste, ki so pripravljeni v stroki intenzivno in javno delovati zunaj opravljanja rutinskih opravil. Edina organizacija, ki povezuje vse gozdarske strokovnjake (ki želijo), je Zveza gozdarskih društev Slovenije (ZGDS) z okoli 1.000 člani. Menimo, da je prav ZGDS najprimernejša za sestavljanje kodeksa poklicne gozdarske etike iz več razlogov: ZGDS predstavlja nepolitično in prostovoljno združevanje gozdarskih inženirjev in tehnikov z možnostjo vključitve tudi drugih, ki aktivno delujejo na gozdarskem področju in tako dejansko predstavlja vso stroko; člani ZGDS so zaposleni v različnih ustanovah, gospodarskih družbah, med njimi so tudi lastniki gozdov in tako predstavljajo vso pestrost pogledov na gozd in gospodarjenje z njim. Kodeks ima zato več

možnosti, da bo objektivni in popoln, poleg tega pa je ZGDS ugledna organizacija, zato bi bil kodeks sprejemljivejši za vse.

Drugo vprašanje je, ali potrebujemo več kodeksov poklicne gozdarske etike. Vprašanje lahko pričakujemo pravzaprav od nekoga zunaj gozdarstva in meri na uporabnost splošnega kodeksa v vsakdanjem življenju. Kodeks, ki naj bi veljal za vse, ki imajo opravka z gozdom bo po vsej verjetnosti bolj splošen, kar pa lahko omogoča različne razlage in tako vpliva na uporabnost zapisanih sodil. Za nekatere skupine strokovnjakov, ki delujejo na sorodnem področju (področje javne gozdarske službe, področje raziskovanja in izobraževanja, področje pridobivanja lesa, cenilci gozdov, svetovalci itd.) pa se lahko izkaže takšen kodeks za premalo določen in pomanjkljiv. Od tod lahko pričakujemo pobude za sprejemanjem posebnih kodeksov, čeprav se zdi takšno razmišljanje še preuranjeno glede na to, da nimamo niti osnovnega kodeksa, niti prakse o tem, kako bi uporaba kodeksa spremenila gozdarsko prakso in odnose med ljudmi.

Če ni sporno, kdo naj vodi postopke pri sestavljanju kodeksa poklicne gozdarske etike (torej ZGDS), bi morali ustanoviti skupino za pripravo izhodišč oz. osnutka kodeksa in nujnih sprememb pravilnika o organiziranosti ZGDS, ki bi odprto sodelovala s strokovnjaki z drugih področij (izhodišče je bilo dano na okrogli mizi o etiki). Izpeljati bi morali razpravo o vsebini kodeksa in o spremembi pravilnika ZGDS po gozdarskih društvih, občni zbor ZGDS bi moral nato v paketu sprejeti kodeks in spremembe pravilnika ter določiti kadrovske zasedbe skupine, ki bi bedela nad izvajanjem kodeksa. Posamezna društva pa bi morala prilagoditi svoje pravilnike o organiziranosti novim zahtevam in poskrbeti za obveščanje svojega članstva.

Pri tem se moramo zavedati, da prvi kodeks najbrž ne bi bil dolgo v veljavi, saj bi se v uporabi kmalu pokazalo, da je bodisi pomanjkljiv bodisi ne dovolj natančen. Skupina pri ZGDS bi zato morala spremljati izvajanje in prisluhniti vsakemu namigu in kritiki članov ali javnosti. Sprejetje kodeksa bi bilo zato le prvo dejanje v vrsti mnogih pri prizadevanjih za višjo etično raven strokovnih odločitev. S tem bi prišli do primerjalne osnove - standarda etičnega obnašanja - na kateri bi lahko gradili nadzor in ocenjevanje kakovosti poklicne etičnosti v gozdarstvu. Brez sramu in z veliko samozavestjo bi nastopali v dialogih z javnostjo in pri osveščanju lastnikov gozdov.

SUMMARY

Recently, not only the quality of products or services is of increasing importance but also the appraisal of the way in which a product was produced or a service was rendered. Among questions about the way of doing something, that is about methods of making a product or providing a service, is also co-ordination of these methods with national and international standards and with written and unwritten rules of business or professional conduct, tradition and etiquette. Between what is explicitly allowed and what is explicitly prohibited there is a wide zone - a grey zone, in which solutions are assessed in terms of ethics as well. Written rules, which are not stipulated by law or legal regulations, are found in different codes of professional ethics. It is important that a profession has its own tradition and that it is clear what is right and what is wrong regardless the legislation which is subject to changes. Other professions adopted their codes of professional ethics years ago. For most codes, initiators of their adoption were different professional associations or Chambers, although there were also exceptions. Reasons for this kind of initiative were based on the supposition that it is necessary to regulate, by means of general and professional ethical principles, also those practical activities which are conducted in accordance with laws and regulations. Appraisal of professional and ethical aspects of all possible decisions is the working field of the Slovenian Forest Service and of contractors of forest work. Forestry experts cannot cope with such work without co-operation of forest owners, who must be the first to distinguish, with the assistance of professional knowledge, between ethical and unethical decisions. Analyses show that the awareness of forest owners increases with the size of property or with the importance of forest to the owner.

Professional ethics of forestry must deal with all features of the profession that are not found in other codes of ethics. They concern mainly *the attitude to the forest and to the natural environment* in general. This attitude includes ethical behaviour as a distinctly qualitative domain in contrast to quantitative characteristics of the attitude of humans towards nature, which is easier to define and to measure.

In conclusion the following content of a code of professional ethics is suggested: preamble, stipulations of duties of professionals in pursuit of their vocation to achieve the stated objectives and stipulations as to who such a code binds, stipulations related to the attitude towards the profession or the employer, the attitude towards users and the public, the attitude towards other professionals and problem solving situations, responsibilities of professionals and procedures in case of violations of the code and protection of professionals who are in difficulties because they acted in accordance with stipulations of the code.

VIRI

... 1992. Guide to the FEANI Register. FEANI, Paris, s. 13-14.

... 1995. Code of Ethics for Members of the Society of American Foresters, 1995. - Journal of Forestry, 93, 9, s.13-13.

ANKO, B., 1990. Temeljna gozdna listina. ZIT gozdarstva in lesarstva Slovenije, osnutek, s.2.

- ANKO, B., 1996. Kodeks gozdarske poklicne etike - znamenje dozorevanja stroke?. *GozdV*. 54, 4, Ljubljana, s 238-239.
- DOLINŠEK, H., 1987. Kodeks poklicne etike v gozdarstvu. *Zb. Gozd. In les.* 30, Ljubljana, s. 97-103.
- FEIGENBAUM, A.V. 1961. *Total Quality Control*. McGraw Hill, Mladinska knjiga, Ljubljana, s.627.
- GROZNIK, K., 1996. Pomen kodeksa gozdarske etike za gozdarje. *GozdV* 54,4, 246-248.
- HEISSEN BUTTEL J./ FOX, C./ GRAY, G./ LARSEN, G., 1992 (?). *Principles for Sustainable Management of Global Forests*. Earth Summit UNCED, Rio de Janeiro, Brazil. Published by The Global Forestry Coordination and Cooperation Project. s.33.
- KIRN, A., 1992. Ekološka (okoljska) etika. *Aram*, Maribor, .44.
- KIRN, A., 1996. Etično reguliranje človekovega ravnanja z naravo. *GozdV* 54, 4, s. 236-237.
- KOŠIR, B./ ANKO, B., 1996. Zakaj kodeks poklicne etike?. *GozdV.*, 54, 4, Ljubljana, s. 231-233.
- KOŠIR, J. 1996., O mestu, vsebini in nastajanju kodeksa gozdarske poklicne etike. *GozdV* 54, 4, s.240-244.
- LLOYD, C.I., 1995. Recognizing and Resolving Conflicts of Interest. *J. Of For.*, 9, s. 26-29.
- MAROLT, J., 1994. Menedžment in tehnologija zagotavljanja kvalitete. Moderna organizacija, FOV Kranj, Kranj 547 s.
- PIŠLAR, I. 1996., Pogled na problematiko s strani delavca, zaposlenega v izvajalskem podjetju. *GozdV* 54, 4, s. 244-246.
- REBULA, E. 1996.. Kaj pomeni odsotnost standardov za merjenje in razvrščanje lesa?. *GozdV* 54, 4, s 227-228.
- RUSAN, R., 1993. Pismo indijanskega poglavice Seattla velikom bijelom poglavici - predsedniku SAD Franklinu Pierceju u Washington. *Priroda*, s.7-8.
- SENČAR, P. /GLAVIČ, P.,1991. Osnutek besedila kodeksa poklicne etike inženirjev. *Nova proizvodnja* 3, Ljubljana, s. 170-174.
- STRITIH, B., 1996. Človeški in medčloveški vidiki poklicne etike v gozdarstvu. *GozdV* 54, 4, s.233-235.
- TAVČAR, M., 1994. Model za strokovno in etično odločanje v managementu. UM, FOV Kranj, v: *Posvetovanje organizatorjev dela*, Portorož, s.23-30.
- TAVČAR, M., 1995. Obvladovanje dejavnosti managerjev - strokovni in etični vidiki. *Organizacija* 9-10, Kranj, s. 509-521.
- URŠIČ, D. 1991. Vrednotenje in etika organizacijskega razvoja. *Naše gospodarstvo*, 3-4, Maribor, s. 218-221.
- WINKLER, I. /MEDVED, M., 1996. Osnovni podatki anketiranja lastnikov gozdov v letu 1995. Delovno gradivo za interno uporabo, BF-Odd. za gozd., GIS, Ljubljana.
- WINKLER, I. 1996., *Gospodarjenje z zasebnimi gozdovi*. UL, BF, Oddelek za gozdarstvo. Štud. Gradivo za višješolski študij. 2. Izdaja. Ljubljana.